

VÝZNAM KLASICKÝCH ČÍNSKÝCH ONTOLOGICKÝCH KONCEPCIÍ V GLOBÁLNO M SVETOVOM FILOZOFICKOM KONTEXTE*¹

MARINA ČARNOGURSKÁ, Kabinet orientalistiky SAV, Bratislava

ČARNOGURSKÁ, M.: Chinese Philosophy through the Prism of Its Classical Ontological Conception in the Future Global Context
FILOZOFIA 59, 2004, No 2, p. 81

The purpose of this paper is to discover an important contribution of classical Chinese ontological conceptions for the future World philosophy and for the modern human Weltanschauung in the process of its globalization. Through a brief mosaic of a development of mutual Euro-Chinese acquaintances, from the Middle Age to the present, the paper tries to present that both Chinese and European philosophical complexes were quite indispensable parts of the history of world philosophy and in the future, maybe, they will be those leading factors which decide (in their serious confrontation) the basic determination of the roots of the global world metaphilosophy. At the same time the author in her long-standing scholarly research and published translations of Laozi's Dao De jing, Confucius' Lunyu, The Books of: Xunzi, Huang Lao, Huangdi si jing, etc., wants to demonstrate on the specific examples of original Chinese dialectical metaphysics their unique philosophical value for the future World philosophy and the transmodern global human Weltanschauung.

* Hoci prvé kusé zmienky o Číne a jej filozofii sa v Európe objavili už v 3. a 4. storočí v dielach takých významných kresťanských autorít, akými boli grécky teológ Origenes a biskup z palestínskej Cezarey Eusebius, čínska filozofia ako špecifický fenomén novovekého európskeho filozofického záujmu sa dostala do povedomia európskych intelektuálnych kruhov až v 17. a 18. storočí, a to až po príchode prvých kresťanských misionárov do Číny a po ich následnom bezprostrednom oboznámení sa s mnohými významnými čínskymi filozofickými textami.

Mateo Ricci a Adam Schall vo svojej korešpondencii, Athanasius Kircher publikovaním diela *China monumentis illustrata* (1667), Philipp Couplet spolu s ďalšími tromi misionármi dielom *Confucius sinarum philosophus* (1687) a François Noël dielami *Philosophia Sinica* a *Sinensis imperii libri classici* (1711) s nesmiernym entuziazmom informovali nielen oficiálne európske kresťanské kruhy, ale aj mnohých prominentných európskych intelektuálov a filozofov tých čias o originálnych čínskych filozofických osobnostiach a ich svetonázorových orientáciách. Napríklad Kircherova kniha *China monumentis illustrata*, ako aj dielo augsburského historika a

¹ Slovenská verzia prednášky *Chinese Philosophy Through a Prism of its Classical Ontological Conceptions in the Future Global Context*, ktorú autorka predniesla v sekcii *Comparative Philosophy* na 21. svetovom filozofickom kongrese, ktorý sa konal v dňoch 10. – 17. 8. 2003 v tureckom Istanbulu.

kazateľa Spizelia *De re litteraria Sinensium commentarius* (1660), ktoré bolo vôbec prvou knihou svojho druhu publikovanou v Európe o Číne, spolu s vtedy už posmrtno archivovanou korešpondenciou a zápiskami Mattea Ricciho, no hlavne s bezprostrednou korešpondenciou s jezuitským misionárom Bouvetom, pôsobiacim v Číne, o hexagramoch a binárnej jin-jangovej sústave prírodnej dialektiky *Knihy Premien* (I t'ing) i korešpondenciou a rozhovormi s ďalším jezuitským misionárom des Bossesom, sa stali hlavnými zdrojmi informácií o klasickej čínskej filozofii a jej originálnom metafyzickom systéme pre filozofa G. W. Leibniza počas jeho písania *Monadológie*, ba dokonca i jeho špecifického traktátu *Discours sur la théologie naturelle des Chinois*. Súčasne sa to stalo (spolu s *Monadológiou*) aj veľmi významným inšpiračným zdrojom pre novú filozofickú iniciatívu, ktorá sa v tých dobách podieľala na formovaní novovekej európskej dialektiky. No aj ďalší kresťanskí misionári pôsobiaci v Číne predstavovali informátorov a inšpiračné zdroje pre mnohých veľkých filozofov európskeho osvietenstva, akými boli nielen Leibniz, ale napríklad aj Voltaire, Diderot, Helvétius, La Mettrie, Bülfinger, Quesnay, Hobbes, Wolff či Holbach, alebo naopak v kritickej opozícii voči čínskym filozofickým názorom Bayle, Malebranche, Montesquieu, Rousseau, Herder a neskôr aj Kant a Hegel ([1], 11 –174; [2], 2).

I keď záujem o čínsku kultúru i filozofiu v priebehu ďalších storočí vzrastal len pomaly a postupne, a to nielen s úmerným množstvom v Európe preložených a publikovaných čínskych filozofických diel, ale najmä už aj so zakladaním profesionálnych sinologických vedeckých pracovísk (prvá a dlho jediná európska katedra čínskeho jazyka, literatúry a kultúry bola založená v roku 1814 v Paríži a potom ďalšia až v roku 1909 v Hamburgu), no neskôr v priebehu 20. storočia potom už skoro na každej významnejšej európskej či americkej univerzite alebo akadémii vied, čínska filozofická tvorba začala byť európskymi filozofmi pocitovaná ako originálna, vyše dvetisíc rokov samostatne sa vyvíjajúci filozofický systém s jemu vlastnými dejinami, metafyzickými orientáciami, školami a obdobia, úplne odlišnými a nezávislými od spôsobu európskeho, arabského či čiastočne aj indického filozofického myslenia. Žiaľ, v celom ďalšom priebehu euro-čínskych intelektuálnych kontaktov tak sinológia, ako aj európska filozofia nedokázali správne špecifikovať ani interpretovať originálny čínsky filozofický systém jemu vlastnou terminológiou, ktorá by skutočne zodpovedala čínskym filozofickým definíciam. Bez ohľadu na fakt, že čínska filozofia zohrala veľmi pozitívnu inšpiračnú rolu v dejinách európskeho osvietenstva, ako aj pri formovaní novovekej európskej dialektiky, jej európski a neskôr i americkí interpretátori ju obvykle Západu sprístupňovali dosť problematickými sinologickými prekladmi, ktoré prekrucovali a filozoficky deformovali skutočný metafyzický systém jej teórie bytia, a tým aj jej autentický filozofický odkaz.

Formálnou príčinou tohto nepochopenia bol aj fakt, že klasické čínske filozofické texty sú písané ideografickým znakovým písmom, ktoré má nesmierne izolujúci a skratkovitý charakter, čo je zdrojom naoko obrovskej neurčitosti pojmoslovného vyjadrovania. Zároveň gramatickou neohybnosťou svojich pojmov a

absenciou základných štylistických ukazovateľov v týchto textoch, no hlavne aj vďaka tomu, že lexikálne obsahy a pojmy v čínskom ideografickom písomnom prejave sa myšlienково tvoria a prenášajú iným spôsobom mozgovej percepcie než myšlienky a pojmy ľudí, ktorí ich vyjadrujú foneticky písaným jazykom, sa čínske filozofické texty stávajú pre väčšinu ľudí, dokonca i erudovaných sinológov, veľmi nezrozumiteľné. Okrem toho klasická čínska filozofia je intelektuálnym dedičstvom špecifickej svetovej civilizácie, ktorá sa od svojich najstarších prvopočiatkov vyvíjala úplne odlišne než naša západná svetová civilizácia. Jej myšlienkové dedičstvo je svetonázorovým vyjadrením biocentricky orientovanej agrárnej civilizácie, ktorej filozofické i náboženské orientácie sa upínali k bytostnej úcte voči bytiu netrascendentných základných prírodných podstat univerza a jeho nekonečne imanentnej procesuality, odmietajúc vieru v transcendentný tvoriteľský Subjekt bytia. Zároveň sa pritom vo svojich nielen spoločenskovedných či filozoficko-antropologických, ale aj metafyzických odpovediach na základné svetonázorové otázky orientovali krajne anti-individualisticky a anti-antropocentricky. Preto napríklad aj klasické čínske ontologické definície základnej podstaty bytia, a teda čínska teória bytia sa podstatne líši od našich západných metafyzických predstáv.

A tak teda, čo je podstatné pre klasickú čínsku teóriu bytia? A čo je príčinou, že tradičná čínska filozofia už vyše štyri storočia čoraz intenzívnejšie upútava európsku i západnú filozofickú pozornosť, provokuje svetový intelektuálny záujem, inšpiruje jeho svetonázorovú kreativitu a podstatne ovplyvňuje spôsob nového filozofického definovania základných axiém modernej teórie bytia?

Ludský archetyp v čínskej kultúrnej realite bol formovaný už najmenej vyše tri tisícročia v geopolitickom priestore hermeticky dosť oddelenom mnohými prírodnými bariérami od ostatného sveta len do svojho vlastného agrárneho životného štýlu, ktorý v maximálnej symbióze s okolitou prírodou veľmi hlboko ovplyvnil a sformoval tamjšie spoločenské životné podmienky. Kvantum vedomostí a životných skúseností z prostredia plne podriadeného výsostnému diktátu prirodzených prírodných zákonov od pradávna provokovali čínskych intelektuálov utvárať na filozofickej úrovni neantropocentrický ontologický model teórie bytia, ktorým by metafyzicky správne definovali obklopujúcu ich objektívnu realitu, ktorá skutočne nielen "medzi Nebom a Zemou", ale aj v celom okolitom vesmíre a jeho nekonečnom Univerze naozaj existuje. Vyjadrili to v Číne dodnes všeobecne platnou holisticko-komplementárnou metafyzickou teóriou jin-jangového bipolárne-dialektického a nelineárne cyklického a nemechanicky, večne živo sa neustále meniaceho procesu Nebies (t. j. nekonečného reálneho a imanentne organického makrocelku Univerza), o ktorom už najstarší čínsky filozof Lao c' čiže ten tzv. Starý Majster, zakladateľ jednej z najstarších čínskych filozofických škôl, vo svojom diele povedal: *Neviem, ako by som to pomenoval, a preto to označujem znakom Cesta (Tao). No ak by som bol predsa donútený pomenovať to, tak to nazvem: Obrovské. Čo je obrovské, o tom možno povedať, že je rozpínavé. Čo je rozpínavé, o tom možno povedať, že je nekonečné. Čo je nekonečné, o tom možno povedať, že je navracajúce sa...* ([3], 85) A na inom mieste zároveň metafyzickú podstatu a večne v tom prítomný základný

substrát tohto nekonečného dialektického procesu premien definoval ako čiru energiu Te, ktorá je naoko v skutočnosti len postup Cesty Tao. No to, ako sa Cestou Tao všetko uskutočňuje, je nevypočítateľné ako dravý živoč! ([3], 71)

No už pred Lao c'om, na samom počiatku čínskych dejín graficky vyjadrili tento originálny svetonázor anonymní čínski šamani jin-jangovou svastikou, znázorňovanou dvoma do seba zaklinenými protikladnými vlnami a ich postupné vzájomné premeny zosobňujúcimi trigramami a hexagramami, v pradávej veštbnej príručke, tzv. *Knihy Premien (I t'ing)*.¹ Ale najmä neskôr, v období dynastie Chan to filozoficky ešte najpresnejšie definovalo anonymné taoistické dielo tzv. *Štyri knihy Žltého Cisára (Chuangdi si jing)*, špeciálne svojou štvrtou knihou, nazvanou *Podstata Cesty Tao (Dao yuan)* metafyzicky čo najvýstižnejšie definovala podstatu bytia tak, ako sa to doteraz ešte žiadnej inej svetovej filozofickej osobnosti definovať nepodarilo:

道原

Podstata Cesty Tao
(Jej substrát a metafyzický základ)

恆先無之初
迥同大虛
虛同爲一
恆一而止。

*Večná nekonečnosť pred nikdy neexistujúcim počiatkom,
preniká súčasne celou (tou) obrovskou prázdnotou
a tá zároveň vytvára Jej jednotu.
Nekonečná jednota - a dost!*

濕濕夢夢
未有明晦
神微周盈
精靜不照
古未有以
萬物莫以。

*Prúdiaca presiaknutosť a chaotická mlhavosť,
nemajúca ani jas ani temnotu,
duchovne subtilná, neustále cirkulujúca,
pokojná kvintesencia, úplne neviditeľná,
odpradávnna na ničom nezávislá,
tým menej na existencii akýchkoľvek vecí!*

古未有刑
大迥無名
天弗能復
地弗能載
小以成小
大以成大。

*Oddávna sama nikdy nemajúca nijaký tvar,
obrovská prenikavosť, úplne bezmenná.
Nebesia na to nestačia, aby ju obsiahli,
Zem na to nestačí, aby ju bola schopná umiest.
Ňou sa malé stáva malým,
ňou sa veľké stáva veľkým.*

¹Podobne aj na mnohých miestach inde na svete praveké prírodné kultúry vyjadrovali síce inými svojimi svastikami v podstate rovnaké svetonázorové predstavy o bytí: stredoázijské a protoindiánske hákovým križom bipolárnej dialektiky životodarnej slnečnej energie, protohebrejské tzv. šesťcípou hviezdou, to znamená grafickým symbolom prepletenia do seba dvoch protikladných rovnoramenných trojuholníkov, a praslovanské päťcípou hviezdou, ktorá má zároveň aj kvantitatívne protikladný zmysel.

盈四海之內
又包其外
在陰不廣
在陽不焦
一度不變
能適規儗。

鳥得而蜚
魚得而流
獸得而走
萬物得之以生
百事得之以成。
人皆以之
莫知其名。
人皆用之
莫見其刑。

一者其號也
虛其舍也
為其素也
和其用也。

是故
上道
高而不可察也
深而不可則也
顯明弗能為名
廣大弗能為刑

獨立不偶
萬物莫之能令

天地陰陽
四時日月
星辰雲氣

行規儗重
載根之徒
皆取生道弗為益少，

*Je v prítidení všetkých štyroch morí
a zároveň obsiahne aj všetko (ďaleko) za nimi,
vo (svojich) jinových stavoch nikdy nezhorí,
v jangových stavoch nikdy nezhorí,
v nijakom stupni sa (v nič než v základe je) nezmeni,
schopná hodiť sa ako regula pre všetko.*

*Vtáci vďaka nej lietajú,
ryby vďaka nej plávajú,
zvieratá vďaka nej sa pohybujú,
všetky veci vďaka nej vznikajú
a všetky udalosti sa vďaka nej stávajú!
Všetci sme (len) vďaka nej
i napriek tomu, že nevieme, ako ju pomenovať.
Všetci ju potrebujeme,
i napriek tomu, že nikdy neuzrieme jej tvar.*

*Jednota je jej označením,
nekonečné Prázdno je jej prítokom,
neustála aktivita je jej najzákladnejším znakom,
a harmónia je jej funkciou.*

*Preto je
Najvrcholnejšia Cesta Tao
čosi tak vysočizné, že to nie je možné preskúmať,
čosi tak hlbáčizné, že to nie je možné premerať,
čosi tak éterické, že to nie je možné pomenovať
a čosi tak rozsiahle, že sa tomu nedá priradiť nijaký
tvar,*

*no pritom je postavená sama na sebe
a nič z desiatísícov vecí jej tvorstva jej nemôže rozkázat'*

*Nebo a Zem, dialektika jin - jang,
metamorfózy štyroch ročných období, Slnko a Mesiac,
i všetky ostatné hviezdy, hmlnoviny a prúdenia energie
čchi,
všetko, čo sa pohybuje a čo sa plazí,
všetko, čo má korene a čo rastie,
i všetko, čo sa znovu a znovu rodí a neustále vo svoj
opak premieňa,*

皆反焉道弗爲益多。

堅強而不貴，
柔弱而不化。
精微之所不能至
稽極之所不能過。
故唯：

聖人
能察無刑，
能聽無聲。
知虛之實，
後能大虛。
乃通天地之精，
通同而無間，

周襲而不盈。
服此道者
是胃能精。

tým všetkým sa Cesta Tao nikdy ani nezväčši ani nezmenši

*a vo všetkom tom je neustále pevná a nezničiteľná,
ohybné pružná a nie nepremenniteľná
natolko subtilná, že je nepostihnuteľná
a natolko expanzívna, že je nedostihnuteľná.*

Preto len

Dokonalý Mudrc

*je schopný preskúmať to, čo je v podstate beztvaré,
je schopný započítť to, čo je úplne nezapočítateľné,
porozumieť realite bytostnej prázdnoty*

a tým nakoniec pochopiť Prázdnotu Jej podstaty.

*Vďaka tomu pochopí základnú esenciu Neba a Zeme
a je schopný preniknúť na podstatu toho, čo je tomu
neoddeliteľne spoločné*

a do čoho sa neustále bezozbytku absorbuje.

Jedine osvojenie si takejto koncepcie Cesty (Tao)

*sa môže naozaj nazvať schopnosťou porozumenia Jej
podstate.*

([4], 197-200) (Preklad z čínskeho originálu autorka tejto state.)

Tento taoistický metafyzický text, podobne ako viaceré ďalšie čínske filozofické texty, najmä tzv. prírodných dialektikov, jasne demonštruje, že metafyzická podstata bytia nie je nijaká amorfne nemenná homogenita, ktorá by bola a priori a navždy absolútne kladná a nemenná, ale že to je komplementárne synergický proces nekonečne zo seba sa tvoriacej, imanentne v sebe prúdiacej a do seba späť sa vstrebávajúcej holisticky celostnej a bipolárne protikladnej čirej energie Univerza (ako ju Číňania nazývajú: *Te* alebo *čchi*), ktorá na základe svojej bipolárne-dialektickej povahy je fenoménom večne sa meniacej organicky životnej reality bytia tzv. Cesty (Tao). Všeobecná čínska terminológia ju zhodne pomenúva týmto termínom od začiatku svojich dejín v dielach všetkých čínskych intelektuálov, filozofov i literátov vo všetkých svojich i tých najprotichodnejších intelektuálnych orientáciách a filozofických školách.

Hneď po Lao c'ovi i ďalších prírodných dialektikoch čínskeho staroveku túto originálnu jin-jangovú bipolárne-dialektickú metafyziku systematicky využili vo svojich filozofických systémoch i všetky ďalšie veľké čínske filozofické osobnosti, počnúc konfuciánskym filozofom Sün c'om (pravdepodobne 305 – 209 pred n. l.) i Tung Čungšuo (179 – 104 pred n. l.) a neskôr i celým neo-konfuciánskym filozofickým smerom obdobia dynastií Tchang (618 – 907) a Sung (960 – 1126), i potom prakticky až do 20. storočia, ba dá sa povedať až dodnes, lebo toto klasické čínske filozofické dedičstvo je základným svetonázorovým východiskom aj celej modernej nemaistickej filozofie tak v Číne, ako i na Tchajwane.

Navzdory súčasnej rapidnej westernizácii Číny v jej každodennom ekonomickom i spoločenskom živote sa toto originálne čínske ontologické dedičstvo začína

stávať v súčasnom období hlbokej krízy svetovej filozofie zdrojom novej filozofickej iniciatívy, ktorá by mohla modernej svetovej filozofii poskytnúť novú všeobecne platnú a realite skutočne zodpovedajúcu teóriu bytia. A že sa vývoj moderného svetonázorového presvedčenia ľudstva vykryštalizováva práve týmto smerom, to dokumentuje aj množstvo najnovších prírodovedeckých, astrofyzikálnych i teoreticko-fyzikálnych vedeckých objavov, ktoré potvrdzujú a upevňujú ľudské presvedčenie, že základnou podstatou univerza je energia (fotónov), z hľadiska ktorej všetky formy hmotného i empiricky definovateľného organického bytia sú len jej prechodné stavy bytia tzv. "energie v pokoji". Zároveň tým moderná kvantová teória potvrdzuje, napríklad svojou kvantovou teóriou vektorov, ako naozaj blízko k pravde o reálnej podstate univerza bol klasický čínsky svetonázor so svojím základným ontologickým modelom teórie bytia. Lebo napríklad keď postavíme vedľa seba klasické čínske koncepcie jednotlivých etáp jin-jangovej dialektiky energie bytia a moderné výpočty kvantových fyzikov o jednotlivých stavoch procesu prúdenia fotónov, odhaľujú sa nám veľmi totožné paralely akoby hovorenia o tom istom.

A tak, hoci vo filozofickom svete ešte stále dominuje "západná zaslepenosť voči mimoeurópskym filozofickým tradíciám", som presvedčená, že v modernom období globalizácie sa filozofia nakoniec dopracuje, v súčinnosti s modernými prírodovedeckými odhaleniami, k svojej jednotnej metafizickej, inšpirovanej i týmito čínskymi i ostatnými podobnými mimoeurópskymi filozofickými tradíciami. A možno budúca globálna svetová metafizika, ktorú doteraz nedokázalo vymedziť ani sedem dodnes uskutočnených konferencií údajne najšpičkovejších svetových filozofov (z ktorých posledná sa konala v r. 1995 v Honolulu), nakoniec predsa len spontánne vytryskne z tvorivej syntézy klasickej európskej i d'alekovýchodnej, africkej i predkresťansko-latinsko-americkéj či stredoázijskej svetovej filozofie, ktorá bola pôvodne vo svojich prírodných poznatkoch obdivuhodne všade na svete veľmi podobná.

LITERATÚRA

- [1] ZEMPLINER, A.: *Čínska filozofie v novoveké evropské filozofii*. Praha 1966.
- [2] CHENG, Chung-ying a BUNNIN, N.: *Contemporary Chinese philosophy*. Oxford 2002.
- [3] LAO C': *Tao Te t'ing*. (Prel. Marina Čarnogurská a Egon Bondy.) Bratislava 1996.
- [4] CHANG, Leo S., YU, Feng: *The Four Political Treatises of the Yellow Emperor* (s publikovaním čínskych originálov mawangtuejských textov týchto kníh, a teda i textu Tao yüan). Honolulu 1998.
- [5] Kolektív autorů: *Velká kniha o energii*. Praha 2001.
- [6] CHAN, Wing-tsit: *A Source Book in Chinese Philosophy*. Princeton 1963.
- [7] FUNG, Yu-lan: *History of Chinese Philosophy*. 2 vols. Princeton 1953.

Marina Čarnogurská, CSc.
Kabinet orientalistiky SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR
e-mail: kaorcarn@savba.sk